

Několik slov úvodem [1978]

K podstatným rysům mého životního zaměření náleží přesvědčení, že politika a veřejný život vůbec jsou „jenom skrovnou částí života duchovního“. Základy života společnosti nejsou po mém soudu ani v politických strukturách, ani v ekonomice, ale ani v kultuře či civilizačním typu; společnost stojí na konkrétních osobních vztazích mezi lidmi. Pouze tam, kde tyto vztahy jsou narušeny, kde se lidé sobě navzájem i sobě samým odcizili, mohou nabýt převahy nějaké vztahy věcné, neosobní, k nimž se pak připojují individuální a skupinové zájmy.

Skutečnost však už je jednou taková, že žijeme ve společnosti, v níž se lidé v mnohém ohledu odcizili lidskému způsobu života (což platí také o nás samotných) a v níž se mnohé struktury a procesy odcizily lidem, tj. emancipovaly se, vymkly se svému původně služebnému určení a zavlékají lidi vždy znovu do situací, které zvládají jen s velikými těžkostmi a za velkých obětí – anebo jež nezvládají. A tu přichází politika, tj. technická politika, aby zavedla řád tam, kde nelad, chaos a neřád mezi lidmi překročil snesitelné meze.

Ovšem také politika se může lidem odcizit (a tím odcizit i společnosti). Nelidskost v politice má ovšem jinou povahu než pouhá věcná odcizenost neosobních společenských trendů, tendencí, setrvačností a struktur; v politice dostávají tyto věcné, neosobní vztahy opět jaksi osobní, personální charakter. Tím přestávají být pouze ne-lidské a stávají se protilidskými; už nejsou „jenseits von Gut und Böse“, nýbrž jsou zlé a zločinné. Vzniká tak docela nová situace: proti politice zlé a zločinné se formuje nový druh politiky, jejímž cílem je postavit meze této zločinnosti, ale vůbec každému odlidšťování společnosti. Paralelně s tímto podstatně novým strukturováním politického stavu ve společnosti dochází ovšem k formování jiných front, založených na zájmech nejružnějšího druhu, ale vždycky jen partikulárních a parciálních. Ve srovnání s nimi se stále výrazněji onen nový druh politiky projevuje jako univerzální, resp. univerzalistický. Přesto vždy znovu dochází k dočasnému spojení mezi oběma typy politiky, mezi politikou zájmů a mezi politikou univerzální. V české tradici se této univerzální politice začalo říkat nepolitická politika.

Letos v létě byla v městské autobusové dopravě zavedena technická novinka či spíše nové organizační opatření. Zatímco před několika lety se cestujícím prikazovalo, aby nastupovali předními dveřmi a pak postupovali dozadu, je tomu dnes naopak: cestující mají nastupovat vzadu, kdežto předními dveřmi mohou jen vystupovat. Zřejmě pod vlivem režiséra Jana Němce byly ve všech autobusech namalovány bílé čáry, přes něž nesmí cestující překročit; většina řidičů byla postižena prudkou alergií na každé nepatřičné vkročení do posvátného prostoru vystupovacího. Tak bylo dosaženo dalšího pokroku ve zlepšení pražské dopravy. Důvod nového opatření je charakteristický: docházelo k přetěžování předku vozu a přední nápravy se nadměrně opotřebovávaly. To, že cestující tak jako tak nadále trpí v přečpaných vozech, že cestují nanejvýš nekulturně, stojíce na jedné noze, že přijíždějí do práce zcela vyčerpaní již pouhou cestou, že cesta domů je poníci víc než nejnamáhavější práce atd., to už patří k věci a nikdo se nad tím nepozastavuje, protože „s tím se nedá nic dělat“. Cestovat v době špiček (tou dobou musejí cestovat všichni pracující) je velmi zlé; individuální řešení je neschůdné (kdo může chodit pěšky přes půl Prahy). Analýza však ukáže, že kořen zla není jenom ve stavu městské dopravy. Občas jsou zveřejňovány statistiky; denně se přepravují milióny a milióny lidí. Proč vlastně tolik lidí jezdí každý den z jedné strany Prahy na

druhou? A hned bychom se od dopravy dostali k docela jiným společenským otázkám. Lidé se už po leta nestěhují, aby byli blíž své práci; dříve to bývalo zvykem. Především není výběr volných bytů – žijeme stále ještě v bytové nouzi. A pak nikdo neví, bude-li na stejném místě pracovat ještě za rok. Atd.

V politice je situace velmi obdobná této dopravní situaci. Kořeny zla bývají velmi často mimo dosah prostředků technické politiky. Pouze „nepolitická politika“ může být díky svému odstupu od omezených zájmů a díky své univerzalistické otevřenosti k celku společenských i individuálních problémů schopna poukázat na zdroje, jež upadly v zapomenutí. Takové „nepoliticky politické“ působení pak objevuje souvislosti tam, kde věci i problémy byly rozděleny, a naopak bude často pochybovat o vztazích, které byly nadekretovány a které vůbec neodpovídají skutečnosti.

V posledních dvou letech jsem psal o politice a politických otázkách mnohem frekventovaněji než kdykoliv předtím; vynutily si to okolnosti. Pocítil jsem však jako cosi základně potřebného pro sebe i pro své staré přátele ohlédnout se do minulosti a zkontrolovat, zda i v těchto mimořádných okolnostech „držím lajnu“ – nebo zda dochází nekontrolovaně k posunu. Sám mám z toho ohlédnutí dojem, že mé základní pozice se nezměnily. Necht' to posoudí i jiní; a necht' také posoudí, zda to je či není dobré, že se nezměnily. Necht' také uváží, že politika a politické problémy mají pro mne i dnes jen marginální význam. Je možné, že ani v tom nebude jednota, zda to je či není dobré. Mým ideálem však zůstává pevné zařazení politiky a politiků do rezortu služeb. Ani sám ředitel Dopravních podniků není kompetentní, aby rozhodoval, kam dnes nebo zítra pojedou a kdy vyrazím. Jeho odpovědností je pouze to, aby doprava nevážla, aby se lidé dostali rychle, spolehlivě a co možná i pohodlně tam, kam chtějí. A profesionální politikové zase mají dbát toho, aby se také celá společnost vyvíjela směrem, jakým chtějí občané; je na nich, aby všechno zařídili tak, aby občané sami mohli rozhodovat o všech základních záležitostech celospolečenského významu. Proto základním politickým principem, jehož jsem zastáncem, elementární zásadou, kterou se i do budoucnosti budu řídit, je respektování nezadatelného práva každého člověka a každého občana mluvit do záležitostí především své země a ovšem i do záležitostí celého lidstva. Politika a politikové jsou tu proto, aby tohle umožnili, usnadnili, aby našli formy, jak to co nejlépe realizovat – nikoliv proto, aby to rozhodování vzali na sebe a ostatní jen agitovali, jen přesvědčovali o správnosti toho, co oni sami dělají.

Ale my ostatní, kteří jsme si za své povolání nevyvolili politiku (tj. technickou politiku), budeme rozhodovat o tom, jaké projekty jim zadáme. A když nebudou chtít dělat to, co na nich my občané budeme požadovat, nemusí; najdeme si jiné.

Tak to je ten můj „nepoliticky politický“ sen. Doufám, že to není utopie. Udělal bych z toho zásadu: kdo má moc, ten nesmí vposledu rozhodovat. A ten, kdo rozhoduje, nesmí být korumpován svým spojením s mocí. Je to zásada už dost stará (říkalo se jí zásada rozdělení moci); musí být nově prohloubena a rozšířena. Dnes například už víme, že meze musí být stanoveny nejenom výkonné politické moci, ale také moci hospodářské; a že moc politická a moc hospodářská musí být navzájem také přísně rozděleny. Ale to všechno už jsou zase jen projekty technické politiky. To necht' vymýšlejí politologové. Nepolitická politika si bude vždycky všimnat více lidí než struktur a víc duchovní a kulturní situace než pouhých společenských forem. Přepolitizovanost je dočasným produktem duchovní chudoby a prázdnoty; konečným důsledkem je však apolitičnost, politická nevzdělanost a netečnost.

Všechny politické špinavosti jsou možné jen díky netečnému mlčení většiny. Nápravu vidím v politickém uvědomění a politické angažovanosti většiny občanů, kteří si od technické (profesionální) politiky zachovávají odstup. Platón si představoval, že ideálním politickým vůdcem bude ten, kdo jím nechce být. Myslím, že podceňoval korumpující sílu mocenského postavení každého vůdce. Lidi, kteří nechtějí být politickými vůdci, kteří nemají úmysl se stát profesionálními politiky, jsou po mém soudu povoláni k tomu, aby – náležitě politicky vzděláni a informováni – rozhodovali svými hlasy a svými soudy o budoucím směru vývoje společnosti, tedy mimo jiné také o směru politického vývoje. Provádět to ovšem budou muset odborníci. Politické vůdce (ve smyslu vladařů) nepotřebujeme. Potřebujeme vůdce mravní a duchovní, potřebujeme vůdce pro to, jak vést život smysluplný a obsažný, potřebujeme vedoucí postavy v kultuře, ve vědě, v náboženství nebo atheismu atd. a potřebujeme vedoucí osobnosti nepolitické politiky. Ale ti všichni nás musí přesvědčovat svými argumenty a svou autoritou, neopírající se o žádné své postavení, oficiální pověření nebo mocí svěřenou funkci. Základní své životní záležitosti už nikdy nehodláme svěřit nějakému administrativnímu nebo dokonce mocenskému rozhodování.

Texty, které jsem tu shrnul do jednoho celku, jsou tematicky dost rozmanité, nestejně úrovně a nestejně závažnosti. Ve většině případů to jsou reakce na jiné texty. Některé z nich byly před lety publikovány, jiné nebyly; ty z posledních let ani být nemohly. Jsou vlastně jen dokumentem jednoho úsilí o nepolitickou politiku v období patnácti let.

V Praze, v prosinci 1978

Ladislav Hejdránek

Filosofie a politika. Patnáct let nepolitické politiky (Dokumenty). Praha 1978

Obsah

1. Úvod	1978
2. Náboženství a naše ústava	1963
3. Sancho Panza, Švejk a Ivan Děnisovič	1964
4. Kultura tváří v tvář politice	1965
5. Filosofie a politika (1)	1966
6. Filosofie a politika (2)	1966
Masaryk a naše dnešní krize	1968
Perspektivy demokracie a socialismu ve východní Evropě	1979
Reflexe v politice a otázka politického subjektu	1976
Ideologie a kýč	1968
Demokracie a intelektuálové – vláda lidu a vláda pravdy	1994